

KURTULUŞ SAVAŞI ROMANLARINDA İŞ BİRLİKÇİ / HAIN AYDINLAR

Öz: Milletlerin hayatını derinden etkileyen tarihi olaylar ve dönüm noktaları vardır. Türk Kurtuluş Savaşı bunlardan biridir. Türk milleti için varlık yokluk mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı'nın çeşitli cepheleriyle yeni kuşaklarca öneminin anlaşılabilmesi için çok sayıda kalıcı edebî eserin varlığından söz etmek zordur. Türk halkına millî kimliğinin bir parçası olan bu mücadeleyi her an diri tutacak ve hatırlatacak güçlü sanat eserlerine ihtiyaç vardır. Çünkü zaman içinde verilen mücadelenin hain odaklarca önemsizleştirme ve itibarsızlaştırma faaliyetlerinin varlığını unutmamak gerekir. Bugünden bakıldığında sanki kurtuluş mücadelesi sadece Yunan güçlerine karşı verilmiş gibi bir algı yaygındır. Oysa Türk milleti, dış cephede İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan vb. emperyalist güçlere karşı savaş verirken iç cephede de isyancılar ve yerli işbirlikçilerle baş etmek zorunda kalmıştır. Sonunda Türk halkının fedakârlık ve azmiyle zafere ulaşılmıştır. İçerideki isyancı ve işbirlikçiler arasında geniş halk kitlelerine mensup sıradan kişiler yanında aydın (entelektüel/münevver) tabakadan olanların varlığı önemlidir. Çünkü bunların çoğunluğu elit tabakadan olup toplum ve devlet üzerinde belirli bir etkiye sahiptirler. İçlerinde ünlü devlet adamları, bürokratlar, gazeteciler, yazarlar vardır. Acı olan şudur ki toplumun kendilerinden önderlik ve rehberlik beklediği en zor günlerinde bu kişiler, işgal güçleriyle iş birliği yapmaktan çekinmezler. Bu çalışmanın amacı, bahsedilen konunun Kurtuluş Savaşı romanlarına yansımalarını ortaya çıkarmaktır. Bunun için önce konuya malzeme veren Kurtuluş Savaşı romanlarında yer alan karşı güç konumundaki işbirlikçi / hain tipler tespit edilmiştir. Sonuçta ise bu kişiler, bir tasnif ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Kurtuluş Savaşı, Türk Romanı, Aydın, Hain/İşbirlikçi Aydınlar.

Co-conspirator/Treacherous Intellectuals in Novels in the War of Independence

Abstract: There are historical events and turning points that deeply affect the lives of nations. The Turkish War of Independence is one of such events. It is difficult to talk about the existence of many permanent literary works in order for new generations to understand the importance of the War of Independence, which was a struggle of existence and extinction for the Turkish nation. There is a need for extensive works of art that will keep alive and remind the Turkish people of this struggle, which is a part of their national identity because it should not be forgotten that there have been activities of trivializing and discrediting the struggle by treacherous groups over time. From today's perspective, there is a widespread perception that the liberation struggle was only against the Greek powers. However, the Turkish nation not only fought against imperialist powers such as British, French, Italian, Greek etc. but also had to deal with internal uprisings and local co-conspirators. In the end, victory was achieved with the sacrifice and determination of the Turkish people. It is important that among the rebels and co-conspirators, there were ordinary people from the broad mass of people as well as those from the intellectuals, as most of them were from the elite class and had a certain influence on society and the state. There were famous high-level government officials, bureaucrats, journalists, and writers among them. The bitter reality is that during the most difficult days when society expected leadership and guidance from them, these individuals did not hesitate to collaborate with the occupying powers. The aim of this study is to reveal the reflections of this subject on the War of Independence novels. For this purpose, the co-conspirator/treacherous types in the position of opposing powers in the War of Independence novels, which provided material for the subject, were identified. Subsequently, these people were subjected to a classification and evaluation.

Keywords: Turkish War of Independence, Turkish Novel, Intellectual, Co-Conspirator/Treacherous Intellectuals.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
54. SAYI / VOLUME
2023-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Doç. Dr.
Ramis KARABULUT

Niğde Ömer Halisdemir Üni.
Fen-Edebiyat Fak.
Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

rkarabulut611@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-9164-3308

Gönderim Tarihi

Received
17.11.2023

Kabul Tarihi

Accepted
08.12.2023

Atıf

Citation
Karabulut, Ramis. "Kurtuluş Savaşı Romanlarında İş Birlikçi / Hain Aydınlar." *Türk Lük Bilimi Araştırmaları*, no. 54, 2023, ss. 147-165.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Cumhuriyet'in 100. yılına küçük bir armağan...

Giriş

Roman sanatı, okuyucuya sanatçının kurguladığı bir dünya (fiktif/itibari/kurmaca dünya) sunar. Hayatın gerçeği ile romanda sunulan dünyanın gerçeği her zaman örtüşmez. Yani hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği bire bir aynı değildir. Sanatçı örneklerini bu dünyanın içinden seçmeler yaparak alır fakat ona sanatçı kişiliğine ve sanat anlayışına uygun yeni bir şekil verir. Bu nedenle tarihi de romanlardan öğrenemeyiz. Çünkü romancı toplumsal ve tarihî olayları kendi bakış açısından yorumlayıp farklı bir dünya kurgular. Fakat roman toplumsal hayatın en çok yansıdığı edebi türlerin başında gelir. Örneğin Kurtuluş Savaşı romanlarının bu dönemin yaşamış gerçeklerinden kopuk olduğu söylenemez. Elbette bunlarda tarihî gerçekliklerle örtüşmeyen yanlar bulunur. Bu durum sanatçının bakış açısı ve yorumuyla alakalı bir şeydir. Hatta sanatçının tarihî gerçekliklere sadık kalıp kalmaması da ona ait bir sorumluluktur.

Kurtuluş Savaşı (1919-1922) romanlarında ihanet içindeki zümrelere genel olarak yer veren bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Ahmet Kıymaz'ın *Romanda Milli Mücadele (1918-1928)* adlı on yıllık bir dönemi ele alan çalışmasıdır. Kıymaz, "Millî Mücadele Aleyhtarları" başlığı altında bütün Millî Mücadele karşıtlarını iki kısma ayırarak inceler:

1. Millî Mücadele aleyhtarları, yabancı hayranları ve mandacılar,
2. Millî Mücadele taraftarı gibi görünen vatan hainleri, çıkarıcı ve yobazlar (45-105).¹

Bu çalışmada ise biz, Kurtuluş Savaşı romanlarında ihanet içinde olan "aydın"² tipler ve üstlendikleri fonksiyonları incelemeye çalıştık. İş birlikçi/hain tiplerin ele alınmasının nedeni, aydının toplum üzerindeki ağırlığı ve yönlendirici işlevinden dolayıdır. Bu tipler geniş halk kitlesinden kişilerin aksine bilgi ve kültür düzeyleriyle kitleleri harekete geçirme gücüne sahip oldukları için topluma yön verebilecek kişilerdir. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı bütün ayrıntısıyla anlattığı *Nutuk* adlı eserinde, verdiği bağımsızlık mücadelesine destek olanların yanında aleyhte faaliyet gösteren aydınlardan da bahseder. *Nutuk* adlı eserinin sonunda vatani Türk gençliğine emanet ettikten sonra hain zümrelere dikkati çeker: "Ey Türk Gençliği!" diye başlayan meşhur nutkunda "İstikbâlde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dâhilî ve ha-

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Kıymaz 45 - 105.

² Aydın (entelektüel / münevver) kavramı ve Türk romanına yansımaları konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Balcı 7 - 52.

ricî bedhahların olacaktır.” şeklinde iç ve dış düşman uyarısı yapar. Devamında da “Bütün bu şeraitten daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler.” (Atatürk 392 -393) demek suretiyle Kurtuluş Savaşı’nda olduğu gibi hain zümrelerin gelecekte de bulunabileceği konusunda Türk gençliğini uyarır.

Vatana ihanet içindeki zümrelerin o dönemdeki resmî belgesi, TBMM tarafından 1 Haziran 1924 tarihinde çıkarılan 150 kişinin (yaygın adıyla Yüzellilikler) yurt dışına gönderilmesine dair kanundur. Bu kişilerin büyük çoğunluğunu aydın denebilecek şair, yazar, gazeteci, devlet adamı, asker vb. oluşturur. Bunlardan bazıları aşağıda görev, meslek ve mensubiyetlerine göre on gruba yarılarak sıralanmıştır (İsimlerin başındaki numaralar, kaçınıcı kişi olduklarını göstermektedir.):

I. Vahdettin’in beraberindekiler; 1.Yaver-i Has Kiraz Hamdi Paşa, 2. Hademe-i Hassa Kumandanı Zeki, 3. Hazine-i Hassa Müfettişlerinden Kayserili Şaban Ağa, 4.Tütüncübaşı Şükrü, 5. Serkarin Ömer Yaver, 6. Yaverandan Erkân-ı Harp Miralay Tahir vb.

II. Sevr Antlaşması’nı imzalayan ve Kuva-yı İnzibâtiyeye dâhil olan kabine üyeleri; 9. Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri, 10. Eski Adliye Nazırı Ali Rüşdi, 11. Eski Ziraat ve Ticaret Nazırı Cemal (Artin), 12. Eski Bahriye Nazırı Cakacı Hamdi (Paşa), 13. Eski Maarif Nazırı Rumbeyoğlu Fahreddin vb.

III. Sevr Antlaşması’nı imzalayan temsilciler heyeti; 15. Eski Maarif Nazırı Hamdi, 16. Ayândan Şûra-yı Devlet Reisi Rıza Tevfik (Bölükbaşı), 17. Eski Bern Sefiri Reşad Halis.

IV. Kuva-yı İnzibâtiyeye dâhil olanlar; 18. Kuva-yı İnzibâtiye Baş Kumandanı Süleyman Şefik, 19. Süvari Yüzbaşısı Bulgar namıyla bilinen Tahsin, 20. Kuva-yı İnzibâtiye Kurmay Başkanı Miralay Ahmet Refik vb.

V. Mülkiye ve askeriyeden olanlar; 25. Eski Bursa Valisi Gümmülcüneli İsmail, 26. Ayândan Konyalı Zeynelabidin, 27. Eski Cebelibereket Mutasarrıfı Fanizâde Mesut, 28. Hürriyet ve İtilâf Fırkası lideri Miralay Sadık vb.

IV. Gazeteciler; 97. *Serbesti* gazetesi sahibi Hürriyet ve İtilâf azâsından Mevlanzâde Rıfat, 98. *Türkçe İstanbul* gazetesi sahibi Sait Molla, 99. İzmir’de *Müsâvât* gazetesi sahibi ve yazarı, eski Darülhikme üyesinden İzmirli Hafız İsmail, 100. *Aydede* gazetesi sahibi eski Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit (Karay) vb.

VII. Ethem ve yandaşları; 57. Çerkez Ethem, 58. Ethem’in biraderi Reşid, 59. Ethem’in biraderi Tevfik, 60. Kuşçubaşı Eşref, 61. Kuşçubaşı Eşref’in biraderi Hacı Sami vb.

VIII. Çerkez Kongresi'ne temsilci olarak katılanlar; 66. Hendek Kazası'nın Sümbüllü Karyesi'nden Bağ Osman, 67. Eski İzmit Muhtarlığı İbrahim Hakkı, 68. Beraev Sait vb.

IX. Polisler; 84. Eski İstanbul Polis Müdürü Tahsin, 85. Eski İstanbul Polis Müdürü Muavini Kemal, 86. Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini İspartalı Kemal, 87. Eski İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube Müdürü Şeref vb.

X. Diğer kişiler; 110. Tarsuslu Kamil Paşazâde Selami, 111. Tarsuslu Kamil Paşazâde Kemal, 112. Süleymaniyeli Kürt Hakkı, 113. Mustafa Sabri Hoca'nın oğlu İbrahim Sabri, 114. Fabrikatör Bursa'lı Cemil, 115. İngiliz casusu meşhur Çerkez Ragıp vb.³

Bu listede devlet adamları, imtiyazlı aile mensupları yanında edebiyat ve basın dünyasından aydınlar dikkati çeker. Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Refik Halit (Karay), Refi Cevat (Ulunay) ve bunlardan başka onlarca gazetecinin ihaneti sabit görüldüğü için yurt dışına çıkarılırlar. Ayrıca Dâhiliye Nazırlığı da yapmış olan yazar Ali Kemal'in İzmit'te linç edilmesi ve Mudanya Mütarekesi (11 Ekim 1922)'nin imzalanmasının etkisiyle yurtdışına kaçanların varlığı da ayrı bir gerçektir.

Bu konuda tarihî gerçeklerden birisi de Millî Mücadele'ye karşı faaliyet gösteren çok sayıda derneğin kurulmuş olmasıdır. İlk akla gelenler: İngiliz Muhipleri Cemiyeti (İngiliz Sevenleri Derneği) ve Wilson Prensipleri Cemiyeti (Derneği) ve benzeridir.⁴

Bu çalışmada, bahsedilen tarihî gerçeklerden hareketle Kurtuluş Savaşı romanlarındaki iş birlikçi / hain aydın tipler ve işlevlerinin neler olduğu konusu incelenmeye çalışılmıştır. Konuya malzeme veren şu romanlar sırasıyla ele alınmıştır: *Ateşten Gömlek* (1922), *Yeşil Gece* (1928), *Sodom ve Gomora* (1928), *Üç İstanbul* (1938), *Biz İnsanlar* (1939), *Esir Şehrin İnsanları* (1956), *Yorgun Savaşçı* (1965), *Kalpakkıllar* (1962), *Küçük Ağa* (1963), *Firavun İmanı* (1976) ve *Ağustos Başağı* (1989).⁵

Kurtuluş Günlerinde İş Birlikçi / Hain Tipler

Ateşten Gömlek: Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* romanı savaşın cereyan ettiği günlerin romanı olarak önemlidir. Vatansız aydınların İstanbul'dan Anadolu'da verilmekte olan Millî Mücadele'ye yöneldiği bir romandır. Roman İstanbullu bir hariciye memuru olan Peyami etrafında

³ Bu listenin tamamı ve kişilerin akıbeti hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Atatürk Ansiklopedisi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>. Erişim 11.11. 2023.

⁴ Millî Mücadele'ye karşı faaliyet gösteren dernek vb. kuruluşlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yalçın vd. 200 – 206.

⁵ Attilâ İlhan'ın *Allah'ın Süngüleri: Reis Paşa* (2002), *Gâzi Paşa* (2006), *O Sarışın Kurt* (2007) ve Turgut Özakman'ın *Şu Çılgın Türkler* (2005) ve benzeri eserler yarı bilimsel (belgesel), yarı kurmaca tarihî metinler oldukları için bu çalışmaya dâhil edilmemiştir.

şekillenir. Annesiyle birlikte yaşayan Peyami'nin yaşam koşulları son derece iyi olup lüks bir yaşam sürdürmektedir. Ancak Peyami, bu yaşam tarzını bir kenara bırakarak radikal bir kararla mücadelenin bir parçası olmak için Anadolu'ya geçer. Daha sonra Ayşe, Cemal ve İhsan'la Millî Mücadele'nin birer parçasını oluştururlarken karşılıklarına Salime Hanım çıkar. Bu kadın, yabancı dil bilmeyen, insana değer vermeyen, Batı hayranı, kendi kültürüne yabancılaşmış biridir. Toplumun müreffeh kesiminden olup eğitilmiş kadın tipini temsil eden Salime Hanım, fikir ve duruşundan ötürü Ayşe ile karşı karşıya gelir. Çünkü o, vatanın kurtuluşunu Avrupa devletlerinin gözüne girmekte zanneden bir İngiliz dostu ve manda taraftarıdır. Bu fikrini şöyle ifade eder: “Evet, İngiliz himayesini baştan başlayarak hepimiz istemelisiniz. Bakın Hindistan'a ne mesut. Allah bizi beyaz adamdan ayırmasın, diye hep dua ederler. Gerçi bu zor işi İngiltere kabul eder mi bilmem, fakat sizin için başka türlü kurtuluş var mı?” (Adıvar 59).

İzmir'in işgali ile ilgili propaganda faaliyeti olarak bu kadının önerisi ise bir İngiliz gazeteciyle röportaj yapmaktır. Amacı, bu muhabire artık İttihatçı kalmadığını, herkesin İngiliz dostu olduğunu söylemektir. Kısacası Salime Hanım, böylece sözde kurtuluş adına ama gerçekte medenilik için dış güçlerle iş birliği yapmak fikrindedir.

Yeşil Gece: Bilindiği üzere birer Kurtuluş Savaşı romanı olarak ele alınabilecek olan *Yaban*, *Yeşil Gece* ve *Vurun Kahpeye* eserleri yobazlık, taassup ve boş inanç gibi aydının zihin yapısıyla çatışan konuları işlemektedirler. Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* romanı, dönemin eğitim kurumlarının kokuşmuşluğu konusunu işleyen bir eserdir. Eserin aydın diyebileceğimiz başkişisi, yeni toplumun şekillenmesi ve halkın ihtiyaçlarının neler olduğu üzerine kafa yoran Şahin Öğretmen'dir. Şahin Öğretmen'in öncelikli amacı öğretmenlik yoluyla karanlık zihniyetleri aydınlığa kavuşturmaktır. Buradaki aydının diğer romanlardan farklı olarak dikkati çeken özelliği Şahin Öğretmen'in yoksul bir aileden gelmesidir. Üstelik medreseye devam ederken çobanlık da yapmıştır. Dolayısıyla onun bu zümreden aydın bir öğretmen olarak çıkması yani kendini gerçekleştirmesi önemli bir hâdisedir.

O henüz bir çocukken medreseye verilmiş, başına sarık sarılmış ve yeşil bayrağın bir gönüllüsü olarak yetiştirilmiştir. Ancak öğretmenini kaybettikten sonra varoluşu sorgulaması onun farklı bir çizgiye kaymasına sebep olmuştur. Özellikle öğretmenliğinin başında Anadolu'daki ilkokulları gezip medreselerden farksız olduklarını gördükten sonra ülke için yapacağı en büyük hizmetin ilkokul öğretmenliği olduğuna karar verir. Şahin Öğretmen bu amacını idadi müdürüne şöyle ifade eder: “Zat-ı âliniz, şüphesiz, zemin ve zamanı müsait bulmadığınız için şimdilik din ve devlete sadık meşrutiyetperver Osmanlılar yetiştirmek gayesiyle, iktifa buyuruyorsunuz.

Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, milletine sadık Cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelindeyim.” (Güntekin 60).

İşte bu idealist öğretmenin karşısına karşı güç olarak Hafız Eyüp çıkar. O günlerin Türkiye’inde bir anlamda kasabalının bilgisine değer verdiği sözü dinlenen bir şahsiyettir. Şahin Öğretmen, Sarıova’ya geldiği ilk gün Maarif Müdürü’nün odasında tanıdığı ve kasabanın gizli ruhu olarak bilinen Eyüp’te rahatsız edici bir durumun olduğunu sezer. Hafız Eyüp ile ilgili

... kuru, kılıksız softayı bazen mutasarrıfın arabasında bazen fırka kâtib-i mesulünün yanında, bazen belediye dairesinde görüyordu. Sonra, bütün medreselere, tekkelere eşraf evlerine girip çıkıyordu. Onu her yerde aynı ehemmiyetle karşıyorlardı. Şahin Efendi, Hafız Eyüp denen bu unvansız ve kılıksız softanın nüfuzlu bir adam olduğunu maarif müdürünün odasındaki oturuş ve lâkırdı söyleyiş tarzından sezinlemiş, fakat bu kadarını tasavvur edememişti (Güntekin 72).

bu ifadeler, Hafız Eyüp’ün kişiliği ve duruşu hakkında gerekli ipuçlarını vermektedir. Çünkü Hafız Eyüp, softaların isyanında parmağı olan, insan hırslarını kavrayan, insanı önce makam hırsıyla elde eden biridir. Bu davranışlarının altındaki temel sebep ise çıkarıcı ve iş birlikçi olmasıyla alakalıdır. Şahin Öğretmen’in yapmaya çalıştığı her yenilik ve her işin karşısında duran Hafız Eyüp, Şahin Öğretmen’in Millî Mücadeleyi örgütlemek amacıyla yaptığı yanlış girişimleri de kullanarak Yunanlılar geldiğinde onlarla iş birliği yapar:

Deli Necip, Eyüp hocanın Yunanlılarla nasıl anlaştığına dair malumat verdi.

Hoca, sabahleyin erkenden softalardan mürekkep bir heyetin riyasetinde Yunan kumandanına bir demet çiçek göndermiş, eski hükûmetin ceviri ve tazyiklerinden esasen gayrimemnun olan ulema namına arz-ı hürmet ve ubudiyet etmiş. Kumandan da bilmukabele Yunan hükûmetinin yeni tebaasına ve bilhassa ulemaya adl ü şefkatle muamele edeceğini, din ve ahrete taalluk eden işlerde İslâm ahaliye nihayet bir hürriyet verileceğini söylemiş (Güntekin 231).

Daha sonra Hafız Eyüp, bir adım daha ileri giderek mücadele sonrasında kendini aklayıp Şahin Öğretmen’i Yunan iş birlikçisi olarak kabul ettirir. Bu bakımdan renk değiştiriveren, bukalemun kişilikli Hafız Eyüp’ün eserdeki kurnaz ve çıkarıcı kişiliği neticede onu Yunan güçleriyle iş birliğine kadar sürükler. Yani küçük bir kasabada elde edeceği siyasi çıkar için bu entrikacı tip ihanet etmekten çekinmez.

Sodom ve Gomore: Yakup Kadri’nin *Sodom ve Gomore* romanı, Mütareke Dönemi İstanbul yüksek zümresinin Kurtuluş Savaşı’na bakışını

ve işgal kuvvetleriyle pis ve ahlaksız ilişkilerini gözler önüne serer. Romanın bütünü, İstanbul'u baştanbaşa saran ürkütücü bir tablo hâlinde verilir. İşgal altındaki İstanbul, sadece fiilen değil ahlaken de elden çıkmıştır. Fransız ve İngiliz subaylarının sapkınlıkları, yerli kadın ve erkeklerin eşlerini, nişanlılarını bu subaylara sunmaları dışında Türk olmayı büyük hakaret sayan Avrupa hayranı kadınlar, İstanbul'a gelme nedeni sadece Şark'la özdeşleştirilen Binbir Gece Masalları'ndaki sefahat âlemlerini yaşama hevesindeki subaylar, misyonerlik hareketleri vb. bu ahlak çöküntüsünün bazılarıdır. Yani bu insanların varlığıyla İstanbul ahlaken de elden çıkıp cehennem kapısını âdeta aralamıştır. Captain Marlow gibi bir sapık bile İstanbul'daki "kurtlanmış ve kaşarlanmış medeniliğe şaşıyordu" (Karaosmanoğlu 246).

Sodom ve Gomore'de özellikle Sami Bey, Sami Bey'in kızı Leyla, Azize Hanım, Madam Jimson ve birçok yüksek memur işgal güçleriyle iş birliği içerisindedirler. Özellikle Düyûn-ı Umûmiye'nin eski yüksek memurlarından olup Fransızların menfaatine hizmet eden Sami Bey için İngiltere o kadar yücedir ki Türk ordusu peş peşe zaferler elde edip İstanbul'a geldiğinde bile İngiltere'nin bir planının olduğuna inanır. Bu düşüncesiyle aynı zamanda Anadolu Türkü'nü de küçümser. Alafranga meraklısı emekli bir adam olan Sami Bey, Avrupalı ulusların gücünü üstün görürken Türklerin yetersizliğine inanır:

... akli Garp devletlerinin bizim kılıçlarımız önünde siyasi bir bozguna uğramış olabileceklerine ihtimal veremiyordu. Türk zaferi!.. Bu, onun alışılmış düşünce tarzını bozan; bu onun senelerden beri taşıdığı siyasî ve sosyal inanışlarını sarsan, hülâsa bu, onu rahatsız eden, bu, onun keyfini kaçıran bir hâdiseydi. Onun içindir ki, hem kendini avutmak hem de Leylâ'ya bir parça cesaret vermek azmiyle arada bir kâh karısının kâh kızının kulaklarına eğiliyor:

-Bu, çok devam etmez, göreceksiniz! İngiltere yeni tedbirler almak zorunda kalacaktır! Diyordu (Karaosmanoğlu 287).

Tanzimat Devri'nin meydana çıkardığı menfaatçi tiplerden olan Sami Bey'in dışında Madam Jimson ve Leyla da eserde okuyucuyu rahatsız eden diğer iş birlikçi tiplerdir. Madam Jimson İstanbul'un ileri gelen ailelerinden olmakla övünür. Ancak eşinin ölümünden sonra Türk olduğu gündeme geldiğinde Türklüğü aşağılayarak kendine hakaret sayar. Türk ordusu İstanbul'a gelip düşman güçleri çekilmeye başladığında ise Türklüğünü ispat etmeye çalışır. Dayısının oğlu Necdet ile nişanlı olan Leyla'nın durumu da son derece rahatsız edicidir. Çünkü Leyla, Necdet'in varlığını hiçe sayarak İngiliz ve Amerikalı subaylarla birlikteliğe dayalı düşkün bir hayatı tercih eder. Leyla, Millî Mücadele'ye karşı bir İngiliz hayranıdır. Özellikleri bakımından ait olduğu toplumdan uzaklaşmış hatta

yabancılaşmıştır. Çünkü aldığı eğitim Batı hayranlığını esas alan bir eğitim anlayışıdır. Leyla'nın karşısında duran kişi ise sözlüsü, aynı zamanda dayısının oğlu Necdet'tir:

Necdet mutaassıp bir İngiliz düşmanı idi. Bir İngiliz'e uzaktan selâm vermek, bir İngiliz'le ahbablık etmek, bir İngiliz'in bulunduğu topluluğa girmek, hatta tramvay ve vapur gibi umumî yerlerde bir İngiliz'in yanına oturmak bile bu genç adam için dayanılmaz bir azap olurdu (...) Öteden beri şiddetle İngiliz meraklısı olan Leyla'nın son zamanlarda -Captain G. Jackson Read'i tanıdıktan sonra- bu merakı âdetâ bir taassup derecesine getirişinin sırrı dayısı oğlu Necdet'in gözünden asla kaçmıyordu (Karaosmanoğlu 233-234).

Anlaşıldığı üzere Sami Bey maddi çıkarı için kızı Leyla ise sözde medenilik adına işgal güçleriyle iş birliği içerisinde ahlak dışı bir hayat sürerler.

Üç İstanbul: Mithat Cemal Kuntay'ın Osmanlı Devleti'nin son yıllarını anlattığı *Üç İstanbul* romanı II. Abdülhamid Dönemi – Meşrutiyet Dönemi – Mütareke Dönemleri İstanbul'unu anlatan bir eserdir. Eserin başkişisi Adnan'dır. Adnan öncelikle İttihat ve Terakki ile bağı sebebiyle Trablusgarp'a sürülür. İstanbul'a İttihat ve Terakki'nin önemli adamlarından biri olarak döner, avukatlığa başlayıp zengin olur ve Belkis ile evlenir. Millî Mücadele sürecinde İstanbul sefaleti yaşarken Adnan ve çevresi lüks bir sefahat hayatı yaşarlar. Daha sonra Ankara Hükûmeti kurulup meşrutiyet sona erdikten sonra Adnan yeniden yoksul düşünce Belkis'tan ayrılır. Bir süre sonra da onu her hâliyle kabul eden Süheyla ile evlenir. Adnan'ın ölümü ise veremden olur.

Ele alınan diğer eserlerde olduğu gibi bu romanda da aydın tahrip olmuş vaziyettedir. Aslında yazar da eserde bitkin aydın tipini işlemektedir. Çünkü Osmanlı aydınının artık topluma yön verme gibi bir gayesi söz konusu bile değildir. Aydının sadece şikâyetleri vardır. Temel şikâyeti ise istibdattır. En büyük sorunu da kafa yapısı itibarıyla Batıcı olduğunu düşündüğü için Avrupa'ya gitmek yerine Avrupa'yı ülkesinde yaşamak istemektedir. Toplumun gerçeklerinden kopan aydın aslında işgal sorununun çözülmesini istemektedir. Ancak Batılılaşmanın aydında yarattığı etki, farklı tutumlar sergilemesine sebep olmaktadır. Mesela Adnan, Millî Mücadele'ye katılmaz ya da "Kuvvacılar"la işi olmaz, onlarla ilgilenmez. Dolayısıyla Mithat Cemal de eserde aslında bir aydının olmadığını göstermeye çalışır. Çünkü aydın eserde her bakımdan tutarsızdır. Millî Mücadele karşısında bile ne yapacağını bilememektedir. Eserin başında ülkesine dair idealleri olup vatanını seven idealist, genç bir aydın olan Adnan, zengin olmak için çabaladıkça bütün insani değerlerini yitirir. Öyle ki savaş şartları içinde yoksul halka sırtını döner:

Memleketin ıstırabına resmini çekecek gibi, hesaplı mesafeden bakıyordu: Rahattı; yalnız bu servetin de bir mahzuru vardır:

Büyük iane veremiyordu. Çünkü servetinin ne kadar olduğu anlaşılırdı. Çünkü kazanıp sırtanlar, kazanmayıp somurtanlar... Harb-i Umumi'de Türkiye'nin tarifiydi. Bu memleket nasıl cehennemdi ki en iyi yürekli 'para'yı 'duygusuz' yapıyordu... (Kuntay 371).

Adnan, örnek gösterilecek bir aydın değildir. Aksine o ne yapacağını bilmeyen bir aydın görünümündedir. Yani ona yüklenebilecek bir kurtarıcı rolü söz konusu bile olamaz. Bütün bunlar değerlendirildiğinde bu romandaki aydının maddi çıkar gözettiğini söylemek mümkündür. Adnan, Osmanlı'nın kendi içinde kalan, yol alamayan yetersiz aydındır. En büyük ihaneti ise memleketine yapar.

Biz İnsanlar: Peyami Safa'nın *Biz İnsanlar* romanı için tam bir Kurtuluş Savaşı romanı demek hata olur. Çünkü her ne kadar eserde Mütareke'nin ikinci senesi olduğu söylene de bu savaşın toplum üzerindeki etki ve değişimleri ortaya konulur. Bu romanda doğrudan Kurtuluş Savaşı anlatılmaz; Kurtuluş Savaşı arka planda verilir. Safa, bir grup insan üzerinden Batı hayranlığı ve Kurtuluş Savaşı sırasında dış güçleri destekleyen insanların aynı zamanda ruhlarının da esir olduğunu, hatta ruh çöküntüsünü anlatmaya çalışır. Bu çöküş henüz romanın başında yaşanan nahoş bir olayla yansıtılır. Halim Bey'in eşi Samiye Hanım bir yalıda yaşar ve üst tabakadan insanlardandır. Kozmopolit bir Türk ailesine mensup olan Samiye Hanım, Türklere "eşek Türk" der ve üstelik bunu oğluna da öğretir.

... Cemil bahçede oynarken başka bir çocuğa 'Eşek Türk!' demiş. Bu sözü kimden öğrendiği ayrı meseledir. (...) Kadın haykırıyordu: "Eşek Türk! Eşek Türk ya! Doğru söylemiş. Eşek olmasa bunu yapar mı? Kimden öğrenecek? Bu lakırdıyı benden öğrendi. Eşek Türk ya, bu rezalet çocuğumun başına Türk mektebinde geldi! (Safa 24-25).

Yukarıdaki hâdiseye başlayan roman, bünyesinde birçok iş birlikçi barındırır. Bu iş birlikçiler düşmanla birlikte hareket etmektedirler. Özellikle Samiye Hanım'ın vefat eden eşi Halim Bey, Avrupa'da yaşamış, yabancılarla içli dışlı, Türklere kıymet vermeyen biridir. Karısı Samiye Hanım'ı yabancılarla açık saçık gösterip yalının rıhtımında kadınlı erkekli oturumları çevrelerince iyice göze batmalarına neden olur:

Halim Beyi bilmem nere baş şebenderi, o zaman sağmış Cemil'in babası. Anlıyorsun değil mi? Bu Halim Bey de zaten alafranga mizaç bir herifmiş. Evine ecnebiler dolarmış. Harp'te Boğaz'a şey geldiği zaman, o Alman zırlısı, Göben, ziyafetler filan... Halim de karısını alıp zırlıya gidermiş... Fakat karı daha fazla ecnebi meftunu... Bak namusu için bir şey söylemiyorum ha... Vebali boynuna... Kadın,

yalnız, âdeta Türklere düşman. İngilizler, Fransızlar buraya gelince, Halim Bey de vefat etmiş, kadın yalıya doldurur ecnebileri... Dahası var, bak nereden nereye, yalıya Fransız bayrağı çeker. (Safa 51).

Peyami Safa bu eserinde dış güçlerle iş birliği yapan hainler yanında, işgal güçlerinin güvenini sağlamak bahanesiyle halkı aşağılayanları, barbarların ve mağlupların gülmeye hakları yoktur diyerek trende adam döven yabancı subayları da dramatik bir üslupla anlatmıştır.

Biz İnsanlar'da işgal güçleriyle medenilik adına iş birliği içinde olan Halim Bey ve eşi Samiye Hanım dışında Besi teyze (Fransız metresi), yalıya itilaf zabitlerini dolduran Madam Sofi, Ali Haydar Bey ve Londra'da yetişen Rüştü de belli başlı amaçlarla dış güçlerle iş birliği içerisinde olan kişilerdir.

Esir Şehrin İnsanları: Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları* romanında İşgal altındaki İstanbul'un değişik insan manzaralarını bir arada sunar. Kâmil Bey, Abdülhamit'in vezirlerinden Selim Paşa'nın oğludur. Uzun yıllar Batı'da yaşamış, Batı tarzı bir eğitim almış ve neredeyse kendi ülkesinden habersiz bir aydındır. Ülkesi ile ilgili ilk haberleri içinde bulunduğu gemi Çanakkale'ye yanaştığında alır. Burada aldığı haber işgal güçlerine karşı mücadelenin başlatıldığına yöneliktir. Böylece bu haberle Kâmil Bey ilk kafa karışıklığını yaşayarak kendini ülkesine karşı sorumluluk konusunda sorgulamaya başlar. İstanbul'a geldikten sonra insanların içerisinde bulunduğu bıkkınlık ve yoksulluğun yanında karısı Nermin'in halası ve halasının kocası İbrahim Bey gibilerin işgalci güçlerle iş birliği içerisinde oluşu Kâmil Bey'e ülkesine karşı bir sorumluluk yükler ve bu sorumlulukla Kâmil Bey yanında duracağı tarafı seçer.

Kâmil Bey yurda döndüğü ilk zamanlar ailesiyle birlikte karısının halası ve dolayısıyla eniştesiyle yaşar. Bu süreçte enişte (İbrahim Bey)'nin İngiliz Dostları Derneği'nin kurucuları arasında bulunduğunu ve işgalcilerle son derece içli dışlı bir ilişki içerisinde olduğunu öğrenir. Bu derneğin üyeleri arasında o kadar çok Türk kökenli vardır ki Kâmil Bey sayının çokluğuna hayret eder:

'İngiliz Dostları Derneği mi?' Enişte Bey'den böyle bir şey duyduğunu hatırladı. Galiba Enişte Bey de kurucularından olmalıydı. 'Yok hayır! Kim kurmuş? Nerede?'

'Burada... Türkler de kurdu. Başında büyük din adamlarımızdan biri var: Sait Molla... Din bilginlerinizin büyüklerinden...'

'İngilizler de kurdular mı bunun karşılığını? Onun başına din bilginlerinizin büyüklerinden biri geçti mi?' (...) Altmış bin... Ben başka türlü sanmıştım. Yalnız aydınlar arasında... Altmış bin sayısında biraz

abartma olmasın? Ben İngiltere adasının haritadaki yerini bilen bu kadar vatandaşımız bulunduğunu sanmıyorum.' (Kemal Tahir 54-55).

Eserde dikkati çeken aydın iş birlikçilerden biri de *Peyam-Sabah* gazetesinin sahibi Ali Kemal'dir. *Peyam-Sabah*'ta "Zorluğu Anadolu hükûmeti çıkarıyor!" şeklinde haberlerle halkı yanıltan yazılar yazması, millet içinde bazı insanların da işgal güçlerinden yana bir tavır takınmasına neden olmuştur. İmam Mümin Hoca ve binbaşı emekli Hasan Bey, *Peyam-Sabah* gazetesini okuyup Ali Kemal'in yazdıklarına inanarak Anadolu'ya karşı olan isimlerdendirler. Bir Fransa ve Fransız hayranı olan Kurmay Binbaşı Burhaneddin de işgalci güçlere duyduğu hayranlığın yanında Türk milletinin elde ettiği zaferi küçümsemekten geri durmayan biridir. Bu küçümseyişi şu ifadelerinde yakalamak mümkündür:

Aydın Osmanlılar arasında 'İnönü Zaferi' diye bir şey konuşulması, ecdadı Viyana önünde dövüşmüş bir millet efradı olarak acıklıdır. Birkaç bin kişilik büyücek bir çete çarpışmasını siz zafer mi sanıyorsunuz? Bir Yunan keşif kolunu çekilmek zorunda bıraktılar. Böyle işlerin harplerde hiç önemi olmaz (Kemal Tahir 350).

İşgal güçlerini destekleyen isimlerden olan Nermin'in halasına göre Türk milleti yenilmiştir ve yenildiğine göre dış güçlerin üstünlüğünü kabul etmek zorundadır:

Halanım, İttihatçı düşmanlarının ağızıyla sanki İstanbul'u Kuvayi Milliyeciler işgal etmişler gibi Anadolu'ya ateş püskürmekteydi. İnancına göre bütün kötülükler subayların, hele de paşaların başı altından çıkıyordu. (...) Yenilen haddini bilmeli, kuyruğunu apış arasına alıp yenilginin sonucuna katlanmalı. Memleketi bu duruma İttihatçılar getirdi. İngilizler az mı yalvardılar, 1914'te savaşa girmeyin diye... Para bile teklif ettiler... Almanlardan güçlü müyüz, daha mı akıllıyız sanki biz?... (Kemal Tahir 94-95).

Esir Şehrin İnsanları'nda başta Nermin'in halası, eniştesi İbrahim Bey, Kurmay Binbaşı Burhaneddin ve Kuvayımillîye'nin en sadık destekçisi gibi görünen Niyazi işgal güçleriyle hem siyasi nedenlerle hem de maddi çıkar için iş birliği içerisinde oldukları görülür.

Yorgun Savaşçı: Kemal Tahir'in bu romanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında devleti bulunduğu girdaptan kurtarmak amacıyla harekete geçen İttihat ve Terakki'nin kendi içlerinde yaptıkları hesaplaşma, yaşadıkları fikir ayrılıkları ve Millî Mücadele'deki rolleri etrafında şekillenmiştir. Esere ilk bakışta manen çökmüş ve çürümüş bir İstanbul görüntüsü egemendir. Bu İstanbul'da bütün suçun yüklendiği kişiler ise ittihatçılardır. İttihatçılar âdeta düşman görülmektedir. İstanbul'u işgal etmeye başlayan düşman güçleriyle dostluk kuran itilafçılar ise "vatan

hainliği” yapmaktadırlar. Dolayısıyla yazar eserde güvensizlik ve yılgınlığın hâkim olduğu bir İstanbul resmetmiştir.

Romanın konuyla ilgili olarak dikkati çeken özelliği, eserde yer alan aydınların ne yaptıklarının tam olarak bilincinde olmalarıdır. Asıl özel tarafı ise aydının kim olduğu, ne gibi vasıflar taşıdığına da yer yer Cemil üzerinden aktarılmasıdır: Aydın cepheden cepheye koşan, ölüm ve mücadele üzerine yemin eden bir ittihatçı olarak tanımlanır. Yalnız bu aydının kendi ülkesinde sığınacağı bir evi bile yoktur; çünkü aranmaktadır. Kaçabilen ise soluğu Anadolu’da almaktadır. Anadolu’ya geçtikten sonra ise aydın daha özgüvenlidir. Yani Anadolu’ya geçen aydın, üzerinden İstanbul’daki güvensizliği atmıştır. Eser zaten aydın grupların -İttihatçı / İtilafçı- çatışmasını işlemektedir. Dolayısıyla bu eserde aydınların çatışması, İttihatçılar ile İtilafçılar arasındadır. O kadar ki İtilafçılar savaş süresince işgalcilerle iş birliği içinde olmayı tercih etmişlerdir:

Geliyorlar beyim... Bunlar Hürriyet İtilâfçı... Kaymakamı da önlerine katmışlar. (...) Kâmil Bey’in ardısına direnmeden yana oldukları söylenen dokuz kişi geldi. Bunlardan sonra da, başta polis komiseri olmak üzere, tarafsız geçinen Belediye Başkanı, tahrirat kâtibi, aynı zamanda hukuk mahkemesi başkanı olan kadı, ceza reisi, üyeleri, savcı yardımcısı, sorgu yargıcı, hükümet doktoru, mal müdürü, vergi kâtibi, tapu memuru, nüfus memuru, tarım memurları sofayı doldurdular. (...) Metropolit Efendi hazretleriyle Rum çorbacı efendilerden bazıları da gelecekerdi ama, ‘Hele biz bir kere komutan beyi görelim de sonra sizi de çağırırız icap ederse’ dedik. Müderris Hacı Nizamettin Hoca Efendi hazretleri böyle uygun gördüler komutan beyefendi...

-İyi etmişler! Uygunu budur. Evet gerekirse onlarla da ayrıca görüşeceğim (Kemal Tahir 312-313).

İttihatçılar’ın yoktan savaşa girip yenilgiye sebep oldukları düşüncesi buna karşılık barışı savunan İtilafçılar’ın onlarla çatışması neticede iki grubu da siyasi noktada birleştirir. Böylece İtilafçılar’ın siyasi amaçlar için dış güçlerle iş birliği yaptıkları söylenebilir.

Küçük Ağa: Tarık Buğra, *Küçük Ağa* romanında Kurtuluş savaşına Anadolu’nun ortasından; Akşehir’den bakar. Akşehir cepheye yakın ve stratejik bir konumdadır. Böylece savaşın safhaları adım adım takip edilir. Zaman bakımından ise Kuvayımilliye’nin oluşmaya başladığı yıllardan başlayıp Çerkez Ethem birliklerinin Kütahya önünde ayrışıp dağılması sürecini kapsamaktadır.

Arabistan’da bir kolunu kaybedip yüzünün bir tarafından ağır yara alan Salih, Akşehir’e döndüğünde oradakiler için artık Çolak Salih’tir.

Ülke işgal altındadır ve verilen mücadele yurdun bütününi sardığı gibi Akşehir'de de sürmektedir. O günlerde Akşehir'e İstanbullu Hoca lakabıyla anılan Mehmet Reşit Efendi gelir. Bu geliş beraberinde ikilik getirir. Son derece genç olan İstanbullu Hoca aslında İstanbul Hükûmeti'ne bağlıdır. Akşehir'e de onlar tarafından gönderilmiştir. Dolayısıyla Kuvayımiliye'nin de karşısında olup onlar aleyhinde çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalarından ötürü ortadan kaldırılması kararı alınır. İstanbullu Hoca bunu duyunca yeni doğan çocuğunu bile görmeden ortadan kaybolur.

Onu öldürme kararı ise Çolak Salih'e yüklenir. Çolak Salih, İstanbullu Hoca'yı bulur ancak öldürmek yerine Millî Mücadele'ye katılması hususunda onu ikna eder. Artık Küçük Ağa olarak anılan İstanbullu Hoca, zeki bir adamdır ve zekâsını kullanarak büyük bir birlik kurar. Birliğiyle birlikte Çerkez Ethem ve Çerkez Tevfik kardeşlere katılır. Onlarla Batı Cephesi'nde araları açılıncaya kadar Millî Mücadele için çalışır. Batı Cephesi'nde düzenli orduya geçilince Çerkez Ethem ile Çerkez Tevfik kardeşlerle arası açılır:

Küçük Ağa Ethem beyin Yunanlılarla haberleştiğini anlamıştı.
(...)

-Şimdi bize mukaddes bir vazife düşüyor arkadaşlar: Bu adamlara hadlerini bildirecek kendilerini doğru yola, hak yoluna, din ve vatan yoluna davet edeceğiz. Adamlarınızı hazırlayın, harekete geçiyoruz. Önce Kütahya'yı alacak; teklifimizi yenileyeceğiz. Kabul etmezlerse hedefimiz Ankara olacak (Tarık Buğra 579-580).

Sonunda Çerkez Ethem ve Çerkez Tevfik bir taraftan Millî Mücadele'ye zarar verme çalışmaları yürütmüşler diğer taraftan düzenli ordunun karşısında mağlup olduktan sonra işgal güçlerine sığınmışlardır:

Ethem macerasının bu sonucu yüzünden eski başarıları hatırlayıp üzülenler, hatta umutsuzluğa kapılanlar da vardır. Onlara göre Kuvayımilliyeye sağ kolunu kaybetmişti. Fakat birkaç gün sonra Ethem beyin Demirci'den geçerek Yunan'a teslim olduğu işitilince bunlar da boyunlarını büküp sustular (Tarık Buğra 586).

Eserde iş birlikçi aydın konumunda gerçek hayattan alınan tarihî kişilikler olarak Çerkez Ethem ve Çerkez Tevfik kardeşler siyasi çıkarları için Yunanlılarla iş birliği içerisinde olmuşlardır. Damat Ferit Paşa da siyasi emellerinden dolayı işgal güçlerinin elinde kukla hâline gelmiştir.

Burada şu hususu vurgulamakta fayda vardır: İstanbullu Hoca (Mehmet Reşit), Batı Cephesi'nde Çerkez Ethem ve Çerkez Tevfik kardeşlerin İngiliz ve Yunan güçleriyle işbirliği içinde olduklarını fark edince Kuvayımilliyeye yönelir. Altı yüz yıllık Osmanlı Devleti yani padişah ve halifenin temsil ettiği İstanbul Hükûmeti yerine millî kuvvetlerin temsilcisi

Ankara Hükûmeti'nin yanında yer alama kararı kolay olmaz. Bu değişim sancılı ve zor olur. Bu bağlamda çalışmanın amacı İstanbullu Hoca'ları eleştirmek değil, bilinçli olarak vatana ihanetin içinde olan roman kişileri- dir. Yani amaç, Tarık Buğra'nın deyişiyle “menekşeyi rengi mor olduğu için suçlamak” değildir.

Firavun İmanı: Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* romanının bir devamı gibidir. Eserde basın dünyasından bir gazeteci vatan hainini (Ali Yusuf) ele alır. Buğra, bu tiplerin karakterini “Firavun İmanı” benzetmesiyle nitelen- dirir.

Ali Yusuf, çok tehlikeli bir vatan hainidir. Ahlak düşküni, bukale- mun karakterli, çıkarı için yapamayacağı hiçbir şey olmayan biridir. Ya- bancı devletlere (Rus ve İngilizlerle işbirliği içindedir.) ajanlık yapar, rüşvet alır, şantaj yapar, kirlî işlerini bilen yandaşlarını gerekince ortadan kaldırır vs. Zaferden sonra ise renk değiştirerek İzmir'de bir vatansever gazete patronu kimliği ile ortaya çıkar.

Bir kadının gayrimeşru çocuğu olan Ali Yusuf, Mekteb-i Sul- tani'den atılmış, bir şekilde Babıali'de gazete patronluğuna yükselmiş; aç- gözlü, tamahkâr biridir. Çıkarı için her pisliğin içine girer. Örneğin bütün kirlî işlerini bilen yandaşı Hüseyin Salim ve Sadi adlı iki arkadaşını işlediği suçlara şahit oldukları için araları açılınca ortadan kaldırmaktan çekinmez, yani eli kanlı bir katildir.

Cephe'den zafer haberlerinin beklendiği günlerde Ali Yusuf renk değiştirmiş, güya bir vatansever olarak kafasından zafer sonrasının çıkar hesaplarını yapmaktadır:

Ali Yusuf geçirdiği büyük maceranın, katlandığı tehlikelerin ve işlediği cinayetlerle hazırladığı planların meyvelerini toplayacağı gün- lerin yaklaştığını biliyordu. İçinde tatlı bir sabırsızlık vardı. Acaba kat'î zaferi –meselâ- Mehmet Âkif onun kadar kuvvetle istemiş mi idi? Ve bu haberle onun kadar sevinen kaç kişi vardı? (...) Zaferin ganimet, bozgunun yağma demek olduğunu biliyordu o. (186 -187)

Bilhassa paragrafın son cümlesi onun ne kadar hain ve ahlaksız bir kişilik olduğunun göstergesidir.

Kalpakkular: Samim Kocagöz'ün bu romanı İzmir'in işgal gününden Manisa'nın işgali, ulusal güçlerin kendi imkânlarıyla düzenledikleri askerî faaliyetler, Kuvayımillîye için çalışıp yardım taşımaları, İstanbul'un işgali ve Kastamonu'da hilafet güçlerinin başkaldırması hadiselerini işleyen bir eserdir. Roman doğrudan Millî Mücadele'de yaşanan olayları aktarmasının yanında Mustafa Kemal, Hasan Tahsin, Yörük Ali Efe, Münir Efe gibi ger-

çekten mücadele eden kişileri işlemesi bakımından da önemlidir. *Kalpakkıllar*'da belki bir aydın olarak değil fakat bir duygu adamı olarak Çanak-kale gazisi Yusuf ve Anadolu insanının masumiyetini temsil eden Salih Efe'nin kurtuluşa yönelik hem umut hem sonsuz bir öfke hem de büyük bir korkusu vardır.

Eserin başkışisi Talip, Kuvayımilliye'ye hizmet etmektedir. Bu hizmetin bir parçası olarak da Ferit Paşa yalısında dönen dolaplar hakkında bilgi taşımaktadır. Bunu da Ferit Paşa'nın kâtabi Süleyman Sırrı Bey'in kızı Müjgân'la yakınlık kurarak sağlamaya çalışır; başarılı da olur.

Yazar, eserinde aydının üzerine düşen vazifeyi Trabzon mebusu Hüsrev Bey aracılığıyla aktarır. Gerede'de 31 Mart Vakası elebaşlarından Kör Ali ve yandaşlarının eline düşen dört mebustan Hüsrev Bey, şeriat yanlıları arasında maruz kaldığı işkenceye rağmen inancını kaybetmeyerek şöyle der: "Bilgiyle, akılla, şuurla ayaklanmak biz aydınlara vergidir. Topluluklar, er geç aydınlardan ardından gelirler" (Kocagöz 151).

Gerede'de hilafetçilere esir düşen dört mebusu görmeye giden Düzce ve Havalisi Hilafet Ordusu Kumandanı Sefer Bey ile Bolu mebusu Doktor Fuat Bey arasında geçen diyalogda mebuslar, padişah ve halifenin hainleri olarak yansıtılır. Diğer taraftan günü geldiğinde kimin hain olduğunun da gün yüzüne çıkacağı inancı vardır:

Sefer Bey bu sefer kendini tutamadı; bağırırçasına,
 'Millet karasını sizin alınızda görmek istemezdim!' dedi.
 Doktor birdenbire irkildi. Öfkelenmek sırası ona gelmişti:
 'Kumandan Bey' diye sert bir şekilde söylendi, 'millet karasının
 kimin yüzünde olduğunu yakın bir gelecekte millet öğrenecek...'
 Sonra Fuat Bey sakinleşerek sözüne devam etti: 'Siz, bilmeyerek
 İngilizlerin ekmeğine yağ sürüyorsunuz; üstelik kardeşkanı dökerek
 düşmana yardım ediyorsunuz.'
 (...) 'Siz, padişah Halife hainleri... Asıl sizin hesabınızı, An-
 kara'da soracağız.' ... (Kocagöz 162).

Dikkati çeken hain aydınlardan biri de tarihi gerçek kişilik olarak eserde yer alan Ali Kemal'dir. *Esir Şehrin İnsanları*'nda da *Peyam-Sabah*'ta yazdığı yalan ve eksik haberlerle Millî Mücadelecilerin moralini bozan Ali Kemal, *Kalpakkıllar*'da da yazdıklarıyla Anadolu'daki mücadeleyi küçümser. Bu özelliğiyle Ali Kemal, hain aydın tip olarak itici bin kişilik olarak sunulur:

'Ali Kemal namussuzu istediği kadar Peyamı Sabah gazetesinde
 kışını yırtın...'

'İki buçuk baldırı çıplak Anadolu'da isyan etmiş diye yazıyor
 ya... görür o iki buçuk baldırı çıplağı... Hesap soracağız...' Talip de,

‘Elbette soracağız...’ demekle yetindi. Çünkü o biliyordu, işin için-deydi: İngiliz Muhipler Cemiyeti Reisi Sait Molla ile Ali Kemal’in çevirdiği bütün dolapları, para için memleketlerini nasıl sattıklarını biliyordu. Sait Molla’nın Ali Kemal’in birbirlerine yazdığı mektupları, Mister Frew ile aralarındaki yazışmaları, gizli teşkilat elde etmiş, ta Ankara’ya, Mustafa Kemal Paşa’ya kadar iletmişti.’ (Kocagöz 202).

Kısaca eserdeki iş birlikçi hainlerin bütünü Ali Kemal, Vali Kambur İzzet, hilafet yanlıları, Düzce ve Havalisi Hilafet Ordusu Kumandanı Sefer Bey’in iş birliği içerisinde olmalarının nedeni tamamen siyasi neden ve çıkarlarla açıklanabilir.

Ağustos Başağı: Sevinç Çokum’un bu eseri İstiklâl Harbi’ni Söğüt ilçesi ana mekânı üzerinden ele alan bir romandır. Yazarın özellikle vurgulamaya çalıştığı ise bu mücadelenin bütün Türk milletinin gücü, inancı ve kararlılığıyla kazanıldığı vurgusudur. Ancak her dönem olduğu gibi bu süreçte de Türk milleti doğacak olan yeni devletin temellerini atarken diğer taraftan şahsi çıkarları için işgal güçleriyle iş birliği yapan hainler, mücadele için canla başla çalışan insanları kışkırtmaktan geri durmazlar.

Ağustos Başağı’nda iş birlikçi aydın adı altında nitelendirilebilecek kişi Fransızca öğretmen Nafiz’dir. Nafiz, otuz beş yaşında Söğüt idadisinde Fransızca öğretmenidir. Eserde Burhaneddin Bey ve Kâzım Hoca ile yan yana olan Nafiz bir muhaliftir. Karşı güç konumunda olan Nafiz Bey, komşuları başta olmak üzere neredeyse hiç kimsenin gözünde itibarlı değildir. “Büyüklerin Kahvesi” olarak adlandırılan yerde Amerikan mandasını savunan Nafiz kışkırtıcı ve kötü niyet barındıran sözleri yüzünden Çömlekçi Musa tarafından tokatlanır. Nafiz Bey’in diğer eserlerde işlenen iş birlikçi aydın tiplerden ayırt edici özelliği, sonradan aklının başına gelmesi ve bunun sonucu Millî Mücadele’den yana olmasıdır: “Ben karanlık görmüyorum durumumuzu. Hatta bu harp bizim zaferimizle neticelendi. Evet... Bence bir zafer...” (Çokum 201).

Nafiz Bey’in annesi Fıtnat Hanım da oğlu gibi muhaliftir. Bütün kadınlar ordu için çalışırken Fıtnat Hanım içinde bulunduğu bolluktan memnundur. Evinde ordu ile ilgili konuşulardan bile rahatsız olur. Ordunun en zor zamanında mal peşindedir. Bu yönüyle Millî Mücadele’yi umursamayan kendi rahatının peşinde olan çıkarıcı zümreyi temsil eder.

Genel özellikleri göz önüne alındığında Nafiz’in de ilk zamanlar maddi çıkar için iş birliği yaptığı söylenebilir. Eserde iş birlikçi olarak Çerkez Ethem’in de ismi zikredilebilir. Kâzım Hoca, Burhaneddin Efendi ve Nâfiz ise Amerikan mandasını savunurlar ve Kuvayimillîye’yi küçümsemeleri bakımından dikkati çekerler.

Sonuç

Bu eserlerde özellikle ihanet / iş birliğinin şu üç temel nedeni üzerinde durulmuştur:

1. Maddi çıkar,
2. Siyasi çıkar,
3. Medenilik / Batı hayranlığı.

Bu nedenler ve işbirlikçi hain tipler bir tablo hâlinde şu şekilde gösterilebilir:

Maddi Çıkar	Siyasi Çıkar	Medenilik / Batı Hayranlığı
Sami Bey (<i>Sodom ve Gomore</i>) Adnan (<i>Üç İstanbul</i>) Halim Bey ve eşi Samiye Hanım (<i>Biz İnsanlar</i>) İbrahim Enişte ve hala (<i>Esir Şehrin İnsanları</i>) Ali Yusuf, Sadi, Hüseyin Salim (Fıravun İmanı) Nafiz Bey (<i>Ağustos Başağı</i>)	Hafız Eyüp (<i>Yeşil Gece</i>) Çerkez Ethem, Çerkez Tevfik, Damat Ferit Paşa (<i>Küçük Ağa</i>) İtilafçılar (<i>Yorgun Savaşçı</i>) Hilafet yanlıları, Ali Kemal, Kurmay Binbaşı Burhaneddin (<i>Esir Şehrin İnsanları</i>) Ali Kemal, Vali Kambur İzzet, Düzce ve Hilafet Ordusu Kumandanı Sefer Bey (<i>Kalpakkılar</i>)	Salime Hanım (<i>Ateşten Gömlek</i>) Leyla (<i>Sodom ve Gomore</i>) Halim Bey ve eşi Samiye Hanım (<i>Biz İnsanlar</i>)

Bu tablonun özellikle ikinci sütununda yer alan şahıs ve grupların ihanet nedenleri kendi içinde şöyle bir alt grup oluşturabilir:

1. İslam dini ve Halifeliği bahane edenler,
2. Dağılan imparatorluğun Osmanlıcılık siyaseti,
3. Türklüğe karşı oluş / etnik milliyetçilik.

Toplumun bütününe ilgilendiren millî felaket zamanlarında genellikle kişileri harekete geçirecek bir yol gösterici beklenir. Kurtuluş Savaşı'nda bu vazife aydına yüklenmiştir. Zaten aydın da bu süreçte hareket hâlinde olması gerektiğinin farkındadır. Çoğu aydın bu farkındalıkla cansız ve silik hâlden arınıp içten dışa doğru bir yayılma göstererek birer "kahraman" kimliğine bürünmüştür. Fakat bazıları bu rolün aksine bir seyir izlemişlerdir.

Kurtuluş Savaşı romanlarında karşı güç konumunda bulunan aydınların karşısında olumlu aydın tipin mücadelesi ve tavrı eserlere yansımıştır. Bu vatansever aydın tipler, yazarlar tarafından genellikle halkı etkileme ya da halk üzerinde büyük bir değişim sağlama işlevine sahip kişiler olarak

çizilmişlerdir. Çünkü Kurtuluş Savaşı romanları zaten bünyesinde bir iletiyi aktarma vazifesi taşımaktadırlar. Aynı zamanda bir aydının elinden çıkan Kurtuluş Savaşı romanlarında özellikle topluma yön veren aydınlar işlenmiştir. Bu vatanseverlerin karşısında ise Türk bağımsızlığının karşısında yer almış olan hain tipler vardır.

Netice itibariyle denilebilir ki Kurtuluş Savaşı'nda bilhassa İstanbullu aydın, dış güçlerin şehir içerisindeki davranışlarından rahatsız olduğunda asıl uyanma gerçekleşmeye başlar. Böylece kimi bulunduğu şehirde kimi de Anadolu'da Millî Mücadele'ye destek olur. Bu bakımdan incelenen romanlarda elbette tek bir aydın tipinden söz etmek hata olur. Kimileri de topluma yön veren, yol gösteren rol-model kişiliği ile bazı romanlarda "maddi çıkar, siyasi neden veya Batı hayranlığı" için karşı güç ile iş birliğine gitmiştir. Hatta bazı zaafı onları yurduna ihanete sürüklemiştir.

Kısaca Türk milleti bağımsızlığını çok büyük fedakârlık ve mücadelelerden sonra kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu'nun 100. Yılı (2023) Türk milleti için önemli bir hadisedir. Genç kuşaklara yukarıdaki örneklerle benzer edebî eserler millî tarih bilinci aşılayacaktır. Sanat eserlerinin kitleleri etkileme gücü asla ihmal edilmemelidir. Bunda en büyük pay yine sorumluluk sahibi aydınlara ve sanatçılara düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Adivar, Halide Edib. *Ateşten Gömlek*. Can Yayınları, 2021.
- Atatürk Ansiklopedisi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yuzellilikler/?pdf=3257> Erişim Tarihi: 11.11. 2023.
- Atatürk, Kemal. *Nutuk*. Milli Eğitim Basımevi, 1982.
- Balcı, Yunus. *Türk Romanında Aydın Problemi -1908 / 1950*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002.
- Buğra, Tarık. *Firavun İmanı*. Kervan yayınları, 1976.
- Buğra, Tarık. *Küçük Ağa*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Çokum, Sevinç. *Ağustos Başağı*. Kapı Yayınları, 2017.
- Güntekin, Reşat Nuri. *Yeşil Gece*. İnkılâp Yayınevi, 2008.
- İlhan, Attilâ. *Allah'ın Süngüleri: Reis Paşa*. İş Bankası Kültür Yayınları, 2002.
- İlhan, Attilâ. *Gâzi Paşa*. İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- İlhan, Attilâ. *O Sarışın Kurt*. İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Karaosmanoğlu, Yakup. *Sodom ve Gomora*. İletişim Yayınları, 2022.
- Kemal Tahir. *Esir Şehrin İnsanları*. Ketebe Yayınevi, 2022.
- Kemal Tahir. *Yorgun Savaşçı*. Bilgi Yayınevi, 1976.
- Kıymaz, Ahmet. *(1918-1928) Romanda Millî Mücadele*. Akçağ Yayınları, 1991.
- Kocagöz, Samim. *Kalpaklılar*. Literatür Yayınları, 2022.

Kuntay, Mithat Cemal. *Üç İstanbul*. Everest Yayınları, 2022.

Özakman, Turguç. *Şu Çılgın Türkler*. Bilgi Yayınevi, 2005.

Safa, Peyami. *Biz İnsanlar*. Ötüken Yayınları, 2023.

Yalçın, Durmuş vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. C. 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.